

Razvoj turizma na obali i otocima — krupan prilog jačanju svenarodne obrane na našem Jadranu

Ako pokušamo razmotriti funkciju turizma, kao snažne privredne aktivnosti u odnosu na svenarodnu obranu, onda ćemo veze i rezultate tih odnosa nalaziti u tome što je koncepcija svenarodne obrane zasnovana na spoznajni zakonitosti razvoja samoupravnog socijalističkog društva. Da bi se tim zahtjevima odgovorilo, potrebna je stalna aktivnost svih subjekata, kako bi se obezbijedila tehničko-tehnološka, odnosno organizaciono-materijalna i socijalno-klasna komponenta u rješavanju bitnih pitanja društva.¹ Tako posmatran razvoj turizma na našoj obali i otocima, posredno ili neposredno, pridonosi i jačanju svenarodne obrane, posebno na jadranskom pomorskom vojištu.

GDJE LEŽE IZVORI RAZVOJA

Kao tercijarna, veoma propulzivna djelatnost, turizam će, prema projektu Društvenog plana Jugoslavije za razdoblje od 1971. do 1975. godine, povećanjem opsega i pružanjem boljih i potpunijih usluga, povećati prihod od stranog turizma po stopi od 19% godišnje.¹

Očekuje se da će Jugoslavija u narednih 15 godina postati značajna receptivna turistička zemlja užeg mediteranskog kruga, sa 2,5 do 3,5 puta većim udjelom u ukupnoj evropskoj turističkoj potrošnji, tj. s oko 8—10% udjela oko 1985. god. Jadransko turističko područje, s udjelom od preko 60—65% u ukupnom inozemnom turističkom području SFRJ, u 1985. godini imati će prevalentan utjecaj na međunarodne pravce turističkih tokova.²

Realno je pretpostaviti da će i domaćem turizmu također biti šire otvorena vrata, koja su, bar zasad, prilično zatvorena, što se, najvjerojatnije, neće moći dulje održati.

Može se, dakle, očekivati nastavak visoke potražnje turističkih usluga, ali samo uz dosljedno ispunjenje obaveza u pogledu daljeg razvoja i modernizacije turizma. U protivnom, naša će zemlja izgubiti već stečeni prestiž. Ovo je od naročita značaja upravo za područje Jadrana na kome turizam predstavlja jednu od glavnih privrednih orijentacija. U turistički razvijenim općinama 40% i više društvenog proizvoda proistječe iz turističke potrošnje. U sveukupnost onoga što razvoj turizma nosi u materijalnom i društvenom pogledu, odnosno što očekujemo da će donijeti, postoje odgovarajući izvori snage koji mogu u znatnoj mjeri pridonijeti kako bržem razvoju SFRJ u cjelini, a posebno područja Jadrana, tako — u sklopu s tim — i posrednom i neposrednom jačanju svenarodne obrane, naročito na jadranskom vojištu.

POSREDNI I NEPOSREDNI PRILOZI IJAČANJU SVENARODNE OBRANE leže u čitavom nizu karakterističnih elemenata za razvoj turizma, od kojih ćemo navesti neke.

a) Prostorno uređenje i zaštita čovjekove sredine i mora.

Nakon dva velika poduhvata, kao što su regionalni prostorni planovi južnog i gornjeg Jadrana, pristupa se izradi trećeg velikog projekta Jadrana: »Zaštita čovjekove sredine i mora, prostorne koordinacije aktivnosti i organizacije nautičkog turizma na Jadranskom moru«. Značaj ovog projekta leži prije svega u tome da se njime pokuša pravovremeno riješiti jedan od najaktuelnijih problema suvremenog razvoja svijeta, pa i naše zemlje, a to je — zagađivanje ljudske životne sredine do kritične točke opasne po život ljudi i živih organizama uopće. U odnosu

na prethodna dva, taj projekat ima integrativnu funkciju. Program zaštite čovjekove sredine i mora — sastavni je dio projekata južnog i gornjeg mora. Veoma je važno to što je prihvaćena inicijativa da u realizaciji ovog poduhvata sudjeluju sve četiri primorske socijalističke republike. Problem zaštite i razvoja na tom području može se, naime, obezbijediti samo jedinstvenom politikom i zajedničkim naporima svih zainteresiranih. Ovaj projekat, jedan od prvih ovakve vrste u svijetu, sufinansiraju Ujedinjene nacije. Zato se može računati da će za tri godine ova zamisao i izuzetno značajna inicijativa iz socijalističke republike Hrvatske pozitivno odraziti na razvoj cjelokupne naše obale i primorja i konkretizirati kao projekt budućeg razvoja jadranskog područja.

Mora se prihvatiti realnost da suvremeno društvo nužno intervenira u procesu tehnološke, ekonomske, socijalne i kulturne transformacije prostora. Te da u tom cilju usmjerava razmještaj aktivnosti i distribuciju stanovništva, a izgradnja naselja i uređenje prostora svrstava se u najveće poslove ovog stoljeća. Iz toga, svakako, proizlazi i stav da u osnove politike urbanizma i prostornog uređenja na jadranskom području treba uključiti relevantne sadržaje od interesa za svenarodnu obranu, u cilju obezbjeđenja pravilnog ponašanja svih subjekata odgovornih za obranu zemlje, kako bi se u realiziranju urbanizma i prostornog uređenja maksimalno pridonijelo i jačanju odbrambene mogućnosti zemlje. Zaštita čovjekove sredine sastavni je dio prostornog rješenja, ali se tom pitanju ne može prilaziti samo sa stajališta potreba u miru, već i potreba narodne obrane u cjelini, koje moraju biti integralna komponenta rješenja prostornog problema svakog objekta u prostoru, što je stvar interesa, obaveza i odgovornosti svih društvenih faktora.

Ustavni amandman XXX, točka 9, utvrdio je da federacija »uređuje zaštitu čovjekove sredine od opasnosti za život i zdravlje ljudi koje ugrožavaju cijelu zemlju«. Suvremeno i realno tretiranje tog problema i njegovo adekvatno rješenje ne može biti izvršeno ako se zanemari problematika i interes svenarodne obrane, a i obratno. To zahtijeva puno učešće svih stručnih i odgovornih vojnih i civilnih organa, a naročito civilne zaštite. Interesi društva u miru nalažu da se ta pitanja celovito rješavaju. Time se istovremeno stvaraju povoljni uvjeti i za rješenja u interesu svenarodne odbrane.

Takvim pristupom prostornom uređenju obale i otoka stvaramo veće ili manje veoma funkcionalne urbane sredine, čiji je značaj za svenarodnu obranu neosporan. Svako naselje može se i mora organizirati za obranu i braniti svim sredstvima. Time se na jadranskom pomorskom vojištu permanentno održava bitan oslonac za oružanu borbu i otpor svakom agresoru u svakoj mogućoj ratnoj situaciji. Projekti hotela turističkog naselja, pučeva, sredstava veza, infrastrukture u cjelini, zatim, rješenja za izvore pitke vode, tekućeg goriva, energetike, hrane i slično — ne mogu a da ne budu valorizirani i sa

¹ Dr Jovan Marjanović. Društveno-političke organizacije u sistemu svenarodne odbrane, materijali sa Savjetovanja, knjiga I, Beograd, 1972.

² Prijedlog društvenog plana Jugoslavije (1971—1975), Tercijalne djelatnosti.

³ Savezna privredna komora, Sekretarijat za saobraćaj, Politika razvoja saobraćaja do 1975. god., Beograd, juli 1971.

stajališta interesa obrane pojedinog mjesta, luke, otoka, njihove zaštite. Svi ti punktovi treba da budu jež za agresora ako krene u napad na našu zemlju, odnosno da postanu osinjak za njegove osvajačke snage ako privremeno uspiju da zahvate dio ili cjelinu nekog naselja, u kojem nikada ne može prestati otpor naroda i njegova vlast.

Naš sistem svenarodne obrane ne dopušta agresoru da u klasičnom smislu osvaja našu teritoriju, već — ukoliko uspije prodrijeti na dio teritorije — on u nju uranja, a ta okolina ne prestaje da ga napada, iscrpljuje i sve više i brže slabi sve njegove djelove.

Dokaze za to imamo u oslobodilačkoj borbi naših naroda i narodnosti, u borbi za slobodu naše obale, otoka i mora. Ispoljava se, dakle, jedna zakonitost svenarodne obrane: koliko više agresorske snage uranjaju u anti-strukturu svenarodne obrane, koliko duže ostaju u toj poziciji, utoliko se više tope i opada njihova udarna snaga.

Ako prostornom uređenju i zaštiti čovjekove sredine i mora pristupamo integralno i sa stajališta interesa svenarodne obrane, onda na taj način uporedo rješavamo ključna pitanja projekata u tom domenu i pridonosimo punijem ostvarenju nekih bitnih principa naše doktrine svenarodne obrane, kao što su:

— oružana borba vodi se stalno na cijeloj teritoriji, svim sredstvima i na sve načine;

— obrambeni sistem SFRJ mora biti potpuno pripremljen u miru i permanentno funkcionirati;

— naša obrambena doktrina ne priznaje poraz, kapitulaciju ili zauzimanje (okupaciju) teritorije.¹

b) *Plovna sredstva i oprema* su sastavni neophodni dio u razvoju turizma, posebno nautičkog. Pored raznih vrsta brodova (trajekata), moderni turizam zahtijeva veliki broj čamaca, naročito sportskih, sa vanbrodskim i ugrađenim motorima, zatim jedrilica, izgradnju marina i rekreaciju na moru ili pod vodom. Posebno ističemo značaj koji za svenarodnu obranu mogu imati, između ostalih, ova sredstva:

Motorni čamci mogu poslužiti za prijevoz, kontrolu obale i održavanje veza, kao naoružani čamci pomorskih teritorijalnih jedinica ili kao patrolni čamci. Oni se mogu uspješno iskoristiti za protivdiverzantsko obezbjeđenje, za snabdijevanje u luci i van nje, za brza prebacivanja diverzanata i desantnih prepadnih grupa, za prijevoz ranjenika, za kurirsku službu i kao eksplozivni čamci za napad na objekte u lukama, sidrištima. Zatim se mogu upotrijebiti u službi spasavanja ljudskih života na moru, za minsko i obalsko osmatranje, kontrolu lučkih rejona i prepreka, te u izvodenju maskiranja, kao i kod pružanja pomoći pri ronilačkim i drugim radovima. Naoružanje i opremanje ovih čamaca za izvršavanje zadataka u ratu ne predstavlja izrazito težak problem. Moguće ih je naoružati mitraljezom, puškomitraljezom, a eventualno i malim raketama, malim minama (podvodnim

¹ Viktor Bubanj, general-pukovnik avijacije, Osnovi vojne doktrine i strategije oružanih snaga SFRJ, Vojno delo br. 5/71.

Brodice i čamci na vezu u buđućoj marini

bombicama) gotovo bez adaptacija. Navigacijska oprema sredstava veze (tranzistorske radio-fonske UKV stanice i signalni uređaji), ako se već ne nalaze u standardnoj opremi čamca, lako se može postaviti po ukazanoj potrebi, s tim da se to predvidi i blagovremeno pripremi.

Čamci se mogu bez teškoća maskirati i skloniti na razne načine. Relativno se lako održavaju. Njihova proizvodnja, naročito od stakloplastike, moguća je i u vrijeme rata. Sve je to masovna materijalna podloga u malim plovnim sredstvima. Ona, zajedno sa onim što posjedujemo u privatnom vlasništvu, ribarstvu, pri sportskim društvima, predstavlja veoma solidnu osnovu za razvoj odreda i grupa patrolnih čamaca, pomorskih diverzanata, protivdiverzantskih i protivminskih ronilaca, malih borbenih i pomoćnih plovnih jedinica najrazličitije namjene za potrebe pomorskih teritorijalnih jedinica.

Izgradnja marina za prihvatanje sportskih čamaca i jedrilica na čitavom nizu mjesta na obali i otocima, koje će biti snabdjevene sredstvima veze, osposobljene za opskrbu vodom, gorivom, hranom, za pružanje prve pomoći, za prihvatanje ljudi i slično,¹ dobija se veoma širok i gust raster oslonaca koji će moći da koriste kako pomorske teritorijalne jedinice, tako i teritorijalne jedinice za obranu obale i otoka za izvođenje borbenih dejstava, pa i šire od toga. Planskim razvojem i uključivanjem u sistem obrane na jadranskom pomorskom viješću i ovog elementa, kojeg ponekad popularno nazivamo i »plavom magistralom«, moglo bi da odigra veoma značajnu ulogu u pružanju otpora. Pri tome je potrebno raznim organizacionim mjerama i normativnim aktima obezbijediti čitav proces od izgradnje, održavanja do eksploatacije ovakvih punktova. Napominje se da je u susjednoj Italiji Zakonom o turističkim pristaništima normativno određeno ponašanje, pravo i obaveza svih zainteresiranih za razvoj takvih pristaništa, čija je funkcija jasno definirana. Da bi se intencije ovog Zakona, koji se inače smatra svojevrsnom novinom, sprovele u život, osniva se za svako lučko područje u Italiji posebna komisija sastavljena od predstavnika vlasti, ratne mornarice, službe građevinarstva, finansija, turizma, saniteta i drugih zainteresiranih stručnih, upravnih i društvenih institucija.²

Oprema za podvodne aktivnosti, uz organizaciju raznih natjecanja na vodi i pod vodom,¹ stvara materijalne, organizacione i druge pretpostavke za razvoj onih elemenata koji se mogu u slučaju potrebe pozitivno odraziti u svenarodnom odbranenom ratu, na masovniju upotrebu pomorskih diverzanata, protivdiverzantskih i protivminskih ronilaca pomorskih teritorijalnih jedinica. Već postojeći i relativno dobro razvijeni sportski centri za podvodne aktivnosti, koji su aktivni duž čitave obale, mogu, u suradnji sa turističkim organizacijama, znatno pridonijeti takvom usmjeravanju razvoja, a time i jačati vlastitu materijalnu i kadrovsku osnovu.

c) *Ljudski faktor* je, kao što je poznato, osnov naše oružane moći i otpora. Garant naše pobjede nad osvajačem je upravo radni čovjek socijalističke samoupravne Jugoslavije. Kada je riječ o ljudskom faktoru na području naše obale i otoka, onda, svakako, uloga daljeg razvoja našeg turizma može, a i mora, biti izuzetno značajna, i to u više pravaca.

Prvi i osnovni pravac svakako se ogleda u tome da se omogućiti stanovništvu obale, a naročito otoka, da na svom tlu zarađuje i živi, te da se time spriječi ili bar ublaži ozbiljan demografski pad na čitavom nizu naših otoka. Na oko 16 zadarskih otoka živjelo je npr. 1969. godine oko 31.000 ljudi, a sada se taj broj kreće negdje oko 20.000. Slične, a možda i teže primjere, mogli bi smo navesti i za neke druge otoke, i to za one koji upravo po svojim turističkim osobinama predstavljaju izuzetne atrakтивности a čija uloga u obrani ne bi smjela da se zanemari.

Sa više realnosti i upornosti u politici postavljanja i realizacije planskog razvoja ovih područja, moguće je zaustaviti ovaj negativni trend. Vjerovatno će u mnogim slučajevima razvoj turizma biti upravo taj faktor koji će stanovnicima obale i otoka pružiti dobre šan-

se za život. Šta će npr. značiti za zaseok Glavotok (o. Krk), sa svega nekih 10 stanovnika, kada se na tom području izgradi turističko naselje kapaciteta od 5.000 ležaja. Takvi i slični pothvati znače izuzetno mnogo ne samo za ona mjesta u kojima su locirani nego i za šire predjele na obali i otocima.

Time se postiže ne samo to da čovjek ostaje na svome, da njeguje i razvija ono što mu je priroda dala, da to svoje čuva. Kroz razvoj turističke djelatnosti, kao jedne od najpropulzivnijih aktivnosti, stječe se i niz drugih vrijednota. Ljudi podižu svoje opće znanje i kulturu, dobijaju nova tehnička znanja, osposobljavaju se za čitav niz poslova, i to muško i žensko stanovništvo, naročito omladina. Istovremeno, u tom se procesu rada prevazilazi čitav niz štetnih navika i gledanja, kao izoliranost, rascjepkanost i usitnjenost privređivanja, dolazi do šireg povezivanja i traženja da se dogovorom i suradnjom pronađu rješenja koja će najbolje odgovarati i djelovima i cjelini, tog, inače, jedinstvenog našeg jadranskog područja. Ono se, kao što je poznato, kao cjelina karakterizira svojim ljepotama, bitnim elementima razvoja, povezanošću sa zemljom u cjelini i svim onim sudbinskim vezama u kojima je minulo razdoblje oslobodilačke borbe i revolucija naših naroda i narodnosti upravo udarilo pečat nerazdvojenog jedinstva.

Kada je riječ o ljudskom faktoru i razvoju turizma, posebno domaće, onda kao da se zaboravlja na onu gotovo jedinstvenu šansu i priliku da se i na stotine hiljada naših ljudi rekreativno i fizički osposobi. Ovo je gotovo potpuno zanemarena mogućnost, a upravo je u fizičkoj sposobnosti naših ljudi dosta kritično stanje. Oko 70% regruta ne zna plivati, oko 40% omladinaca ne bavi se sportom. Mjeranjem fizičkih sposobnosti odraslih utvrđeno je npr. da radnici u naponu snage, između 30 i 34 godine, bacaju lopticu udalj isto kao i 15. godišnji dječaci (koliko bi tek bacali tri puta težu bombu?).¹

Problem ljudskog faktora, uporedo sa razvojem turizma, ima izuzetan značaj. Čini se da potpuna realizacija već donesenih odluka i stavova u cilju što bržeg razvoja samoupravljanja, o dominantnoj ulozi radnika i udružene rada — predstavljaju efikasan korak i u razvoju turizma sa stajališta bitnih interesa stanovništva naše obale i otoka, njihovog boljeg materijalnog i društvenog položaja.

Pomorske teritorijalne jedinice uključuju mornare raznih specijalnosti, pomorske diverzante i ronioce, teritorijalne jedinice za obranu obale i otoka, prihvataju poznati po svojim slavnim tradicijama u obrani naših mora, svojim zvanjem, spremnošću, sposobnošću, inventivnošću, inicijativom, kroz najrazličitije oblike borbe i otpora zajedno s oružanim snagama Jugoslavije — stapaju se u jedinstvenu cjelinu, da bi, vođeni jednom idejom i usmjereni ka istom cilju, u svakoj fazi borbe ostvarili konačan uspjeh u razbijanju agresije.

FAKTORE EFIKASNOSTI od interesa za svenarodnu obranu u razvoju turizma možemo naći u planskom i programskom pristupu pri rješavanju svih tehničko-tehnoloških, odnosno organizaciono-materijalnih i socijalno-klasnih problema. Na to ukazuje i nekoliko izloženih sadržaja, kao što je problem prostornog uređenja i zaštite čovjekove sredine, razvoj plovnih sredstava i opreme, te rješavanje životnih pitanja stanovništva obale i otoka. Pri tome, svakako, treba uvažavati činjenicu same prirode aktivnosti turizma, koja je veoma oscilatorna, i

¹ U Puli, sa veoma dobrim karakteristikama kao luci, mogu se izgraditi kapaciteti za više hiljada malih plovnih objekata, što je u projektu, a kada bude potpuno izgrađeno, moći će primiti čak 22.000 plovnih objekata.

² Rivista Maritima, 12/71, str. 118.

¹ U Dubrovniku već funkcioniše Međunarodni naučni centar kao prva organizacija ovakve vrste u nas. Obavlja poslove vezane za nautički turizam i različite sportove na vodi.

¹ Podaci Jugoslovenskog zavoda za fizičku kulturu (1971).

cjelokupnost te problematike ne odvajati od kompleksa općeg razvoja jadranskog područja i zemlje kao cjeline.

Svenarodna obrana, kao isključivo miroljubiva i konstruktivna koncepcija u odnosu na sve zemlje i narode koji poštuju slobodu, nezavisnost i integritet SFRJ, ne može ničim da ometa, već samo da podstiče razmjenu ljudi i dobara na najširem internacionalnom planu, za što je posebno zainteresirana turistička i pomorska privreda jadranskog područja. Koncepcija svenarodne obrane jasno je opredijeljena samo na beskompromisnu borbu protiv svakog osvajača. Time je ona jedan element povezivanja slobodarskih i miroljubivih snaga, što može samo da ide u prilog razvoju turizma i pomorstva.

Osnovni faktor efikasnosti u postizanju ciljeva svenarodne obrane na jadranskom području, u odnosu na ono što može da pruži dalji razvoj turističke privrede, svakako se nalazi u rukama onih organa i organizacija koji u društvu neposredno rade na rješavanju zadataka i usmjeravanju politike razvoja u toj oblasti.

Ako sve radne i druge organizacije, na svim nivoima, izvršavaju svoju funkciju u sistemu i u tu svrhu izrade konkretne planove i programe (organizacione, kadrovske, materijalno-financijske) za svoje specifične aktivnosti, ako te svoje planove usklade sa odgovarajućim organima, rukovodstvima i komandama Ratne mornarice, operativne armije, štabovima teritorijalne obrane, ako se pri tome na programskoj osnovi povezuju i uključuju u opće tokove razvoja u SFRJ, onda će se postići puna efikasnost sistema u miru, i njegova brza adaptabilnost za punu efikasnost u svenarodnom obrambenom ratu.

Efikasnost obrane ima izuzetan značaj. O tome mogu posvedočiti i ovi podaci: u 1915. godini trošilo se oko 21.000 američkih dolara za jednog ubijenog vojnika protivnika, u 1968. godini u ratu u Južnom Vijetnamu SAD troše oko 359.000 dolara za jednog ubijenog borca oslobođilačkih snaga¹. Efikasnost obrane Južnog Vijetnama postignuta je u jednom izuzetno teškom ratu, protiv jedne od najjačih vojnih snaga suvremenog svijeta, što

samo potvrđuje i ukazuje na potrebu permanentnog jačanja svenarodne obrane kao najefikasnijeg puta za odvratanje osvajača, odnosno za postizanje pune efikasnosti obrane.

Pri tome se svakako podrazumjeva jačanje i efikasno funkcioniranje svih elemenata samozaštite našeg društva, čime ćemo obezbijediti da otvorenost SFRJ prema svijetu, koji koriste milijuni građana raznih država kao turisti, niko ni u kom pogledu ne zloupotrebi za mračne interese onih koji se bave tzv. tajnim ratom, subverzijama i aktivnostima usmjerenim protiv životnih interesa i slobode SFRJ.

Perspektive razvoja jadranskog područja, prema onome što je zacrtano u projektima dugoročnog razvoja u svim oblastima, posebno u turizmu, ukazuju na jedan neobično važan, strateški poduhvat². Uz već razvijeno područje na liniji Ljubljana, Zagreb, Beograd, Skoplje, podižemo i razvijamo jednu drugu snažnu privrednu osnovicu na potezu od Kopra do Bara i, što je bitno, postepeno se sve neposrednije povezuju te dvije magistralne privredne oskonce, povezuje se Jadran sa svojim zaledem, što pridonosi bržem razvoju cjeline. Jača SFRJ, jača njen Jadran, a što to znači za svenarodnu obranu u ovoj posebno mediteranskoj i bliskoistočnoj napetosti i nesigurnosti po mir, jedva da je potrebno posebno naglašavati.

¹ Viktor Bubanj, general-pukovnik avijacije, Osnovi vojne doktrine i strategije oružanih snaga SFRJ, Vojno delo br. 5/71.

² Dokumenti Pentagona, Njujork Tajms, 1971.

³ Realizacija makroprojekta »Jadran i obalno područje u privredi SR Hrvatske« treba da posluži kao osnova za idući petogodišnji plan razvoja (industrije, poljoprivrede, turizma, prometa i pomorske privrede) za razdoblje 1975—1980. godine.